



## Το Μουσείο του Κάστρου Κυμπούργκ Τα υπερμέσα ως μέσο μετάδοσης μουσειολογικής γνώσης

**Harald Kraemer**

Ιστορικός Τέχνης, με ειδικότητα στα ψηφιακά μέσα  
Παραγωγός – Καλλιτεχνικός Διευθυντής, εταιρεία Transfusionen (Ζυρίχη)

«Ξέρετε, νεαρέ μου, για ποιο λόγο μου αρέσει να επισκέπτομαι ιστορικά μουσεία; Γιατί είναι ατελείωτα. Γιατί έχουν να πουν τόσες πολλές και διαχρονικές ιστορίες! Άλλωστε σήμερα πια ποιος ξέρει να λέει καλές ιστορίες;»

Η κυρία, η οποία δύο χρόνια πριν έκανε αυτή τη δήλωση κάτω από τη νεογοτθική αψίδα του Ελβετικού Εθνικού Μουσείου [Schweizerisches Landesmuseum], ήταν πάνω από ενενήντα ετών. Τα λόγια της σκιαγραφούν καίρια την αλλαγή που συντελείται στις μέρες μας όσον αφορά το ρόλο των μουσείων. Μια αλλαγή που φέρνει αντιμέτωπους τους παραδοσιακούς θεματοφύλακες των πολιτισμικών αξιών μας με τις πολλές και ποικίλες προκλήσεις της μεταλλασσόμενης καταναλωτικής συμπεριφοράς της κοινωνίας του θεάματος και των πολυμέσων, της παγκόσμιας επικοινωνίας και της αντικατάστασης της έννοιας του πρωτοτύπου από τον καταγισμό των ψηφιακών αναπαραγωγών. Σήμερα, συντελείται ολοένα και πιο έντονα η μετατροπή του μουσείου από χώρο πολιτισμικής μνήμης σε έναν τόπο προσανατολισμένο πλήρως στις ανάγκες του επισκέπτη, έναν τόπο δημιουργίας συνειρμικών πεδίων και διεπιστημονικών πληροφοριών που μπορούν να χρησιμοποιηθούν διαδραστικά. Η διαφάνεια, η κινητικότητα και η διαλογική επικοινωνία καθίστανται τα βασικά χαρακτηριστικά μιας διαμεσολάβησης, η οποία απαντά στις ανάγκες των επισκεπτών και χρηστών της, αναπτύσσει στρατηγικές μιας ενεργής πρόσληψης της τέχνης και της γνώσης – άρα συμπράττει και δρα. Το ζητούμενο είναι όχι η στεγνή πληροφόρηση του επισκέπτη, αλλά μάλλον η διέγερση του ενδιαφέροντός του, γιατί, όπως επιβεβαιώνεται και από τα ερευνητικά συμπεράσματα της ψυχολογίας και της νευρολογίας, η μακροχρόνια καταγραφή μιας εμπειρίας στη μνήμη μας είναι δυνατή μόνο εάν αυτή η εμπειρία συνδεθεί με ένα υποκείμενο, ένα πράγμα ή ένα αντικείμενο. Οι διαφημιστές χρησιμοποιούν αυτό το συμπέρασμα εδώ και καιρό. Η επικοινωνία στο μουσείο πρέπει να ευαισθητοποιεί, να δίνει ερεθίσματα και να ωθεί τον επισκέπτη στην ενασχόληση με το τέχνηργο και την ιστορία την οποία αυτό αφηγείται. Ωστόσο, για να μπορέσει ο άνθρωπος να προσλάβει γνώσεις, όπως λέει ο Ernst Cassirer, χρειάζεται «τη διαμεσολάβηση των τεχνητών μέσων». Η, διαφορετικά διατυπωμένο από τον κοινωνιολόγο Heiner Treinen από το Μπόχουμ: «Χωρίς την υποστήριξη των μίντια, τα εκθεσιακά αντικείμενα ως επί το πλείστον παραμένουν καταδικασμένα σε πνευματικό σκότος». Έτσι, η κυρίαρχη μουσειολογική αρχή της διαμεσολάβησης ως βασικής στρατηγικής της απόκτησης γνώσης προσλαμβάνει έναν ολοένα σημαντικότερο ρόλο. Οι μεγάλες προοπτικές και δυνατότητες που παρέχει η τεχνολογία των πολυμέσων με όλες τις εφαρμογές της βρίσκονται στη σύνθεση διαφορετικών μέσων επικοινωνίας και φορέων πρόσληψης.

### Σχεδιασμός υπερμέσων της έκθεσης

Με γνώμονα την ερώτηση: «Πώς μπορεί το οπλοστάσιο των πολυμέσων να υποστηρίξει και να αναπτύξει με τον καλύτερο δυνατό τρόπο την επικοινωνιακή υποδομή της υπάρχουσας έκθεσης;», η εταιρεία Transfusionen (Ζυρίχη - Βιέννη - Βερολίνο) ανέλαβε τον Νοέμβριο του 2003, ύστερα από εντολή του Συλλόγου του Μουσείου του Κάστρου Κυμπούργκ (Museum Schloss Kyburg), το σχεδιασμό και την παραγωγή σταθμών πολυμέσων και CD-Rom (εικ. 1). Με το μόντο «Εύθυμες, τραγικές και διδακτικές ιστορίες, όπως τις αφηγούνται οι κάτοικοι και οι επισκέπτες του Κυμπούργκ», οι ιστορικές προσωπικότητες που σχετίζονται με την έκθεση ενσωματώνονται σε αυτήν ως αφηγητές και μάρτυρες της εποχής τους. Εδώ, δόθηκε έμφαση στις πηγές και την αναφορά στο ιστορικό γίνεσθαι. Περι-

σσότερα από 50 αντικείμενα από τις συλλογές του Ελβετικού Εθνικού Μουσείου, του Κρατικού Αρχείου του καντονιού της Ζυρίχης, της Κεντρικής Βιβλιοθήκης της Ζυρίχης, του Ιστορικού Μουσείου της Βασιλείας και του Μουσείου Τέχνης του Βίντερτουρ αποτέλεσαν το βασικό υλικό για 12 ιστορίες, 38 animations (flash), αεροφωτογραφίες και ταινίες μικρού μήκους 15 και 10 λεπτών, 11 ηχητικά αποσπάσματα και ένα ολόγραμμα της αυτοκρατορικής σφαίρας του Ροδόλφου των Αψβούργων. Σαράντα πέντε συνεργάτες και συνεργάτιδες συμμετείχαν στο πρόγραμμα, μεταξύ των οποίων 11 ηθοποιοί και 10 αφηγητές.

Σύμφωνα με τα συμπεράσματα –που αποτέλεσαν ταυτόχρονα και το πλαίσιο εργασίας–, της ανάλυσης που έκαναν το χειμώνα του 2002 η Michaela Kern και ο γράφων, καθορίστηκαν οι εξής στόχοι: ανάπτυξη μιας δραματουργίας των μέσων, εμπάθυνση των ήδη υφιστάμενων θεματικών ενότητων της έκθεσης με τη βοήθεια πολυμέσων, οργάνωση και υποστήριξη ξεναγήσεων, ενσωμάτωση σχεδιασμού οθονών και σταθμών πολυμέσων στην έκθεση, όπως και παραγωγή προϊόντων πολυμέσων για το Πωλητήριο (CD-Rom). Προκειμένου να ικανοποιηθούν αυτές οι απαιτήσεις, καθορίστηκαν σε σχέση με τις υπάρχουσες θεματικές ενότητες της έκθεσης τα ερωτήματα και οι δυνατότητες εμπάθυνσης του περιεχομένου τους. Μόνο μέσα από τη στενή συνεργασία αφενός της επιμελήτριας της έκθεσης και της διεύθυνσης του μουσείου, του Διοικητικού Συμβουλίου του Συλλόγου, και αφετέρου των δημιουργών των περιεχομένων υπερμέσων, μπόρεσε να δημιουργηθεί ένα κλίμα εργασίας που κατέστησε δυνατή τη γρήγορη και επαγγελματική υλοποίηση του σχεδίου.

### Σταθμοί της έκθεσης

Πολύ σημαντικός είναι ο διαδραστικός πίνακας «Η Gertrud von Wart εκλιπαρεί να δοθεί χάρη στο σύζυγό της», του 1878, του ελβετού ζωγράφου ιστορικών σκηνών August Weckesser από το Μουσείο Τέχνης του Βίντερτουρ (εικ. 2). Στον φανταστικό διάλογο με τον παραγγελιοδότη του, ο καλλιτέχνης αναπτύσσει τη σύλληψη περιεχομένου και μορφής του πίνακά του, παρέχοντας ταυτόχρονα μια διαφωτιστική ματιά στις μεθόδους εργασίας της Θεωρίας της Τέχνης. Τα στοιχεία που απαρτίζουν τον πίνακα και αναφέρονται εδώ έχουν σχέση με την ιστορία, τα πρόσωπα, τη διάταξη του πίνακα, την «ιδανική στιγμή», την εικονογραφία, τους οπτικούς άξονες, τα χρώματα, τη χρονολογία και την εικονολογία, και γίνονται κατανοητά με τη βοήθεια ψηφιακών αναπαραστάσεων και παραμορφωτικών «οπτικών φακών».

Στην υπόθεση Johannes Gruen von Kaufbuergen, την οποία δίκασε ο τοπότηρής Johann Jakob Holzhalb το 1725 στο Κυμπούργκ, τα πρωτόκολλα από το Βιβλίο Αδικημάτων αντιπαραβάλλονται σε μία φιλική αναπαράσταση. Η 15λεπτη ταινία επιτρέπει στο χρήστη να κρίνει την υπόθεση και να επέμβει διαδραστικά σε επιλεγμένα σημεία. Στη συνέχεια, ο επισκέπτης μπορεί να ανατρέξει σε αποσπάσματα από τα δικαστικά πρακτικά και το πρωτότυπο πρωτόκολλο του 1725. Ο τοπότηρής, αναφερόμενος στον κατηγορούμενο: «Θα έπρεπε να γνωρίζει πως τον βλέπουν και τον θεωρούν κλέφτη και δολοφόνο, γι' αυτό και πρέπει να δώσει λόγο και αναφορά. Καλά θα έκανε να ανοίξει την καρδιά του, ώστε να μην χρειαστεί να εξαναγκαστεί σ' αυτό, και να ομολογήσει οικειοθελώς ποιοι ήταν οι συνεργοί του και ποια διάρρηξη διέπραξε». Και, στην ταινία, ο τοπότηρής προς τους παρόντες δικαστές: «Όλοι σας όμως γνωρίζετε πως για να τον καταδικάσουμε χρειαζόμαστε μίαν ομολογία. Εάν δεν λάβουμε ομολογία α-

# ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΚΗ



tragis: he und lehrreiche Geschichten

erzählt von Bewohnern und Gästen der Kyburg

1. Το εξώφυλλο της έκδοσης σε CD-Rom, που περιλαμβάνει τις ιστορίες των σταθμών πληροφόρησης του μουσείου.

πό αυτόν και οι ενδείξεις επαρκούν, τότε ας τον απειλήσουμε με βασανισμό». Ο μάρτυρας υπεράσπισης προς τον τοποτηρητή: «Territio verbalis... χμμ, ναι, να τον απειλήσουμε με βασανισμό, αυτό μπορούμε ασφαλώς να το κάνουμε, όμως για να μπορέσουμε πράγματι να εκτελέσουμε κατόπιν τα βασανιστήρια, πρέπει να υφίσταται μία βásiμη υποψία ότι διέπραξε το έγκλημα».

Έτσι η αυθεντικότητα των πραγματικών γεγονότων και η αναπαράσταση της δίκης από τη σημερινή σκοπιά αντιπαραβάλλονται σε έναν ενδιαφέροντα διάλογο και αλληλοσυμπληρώνονται, μια και το φιλικό μέσο με αφετηρία τα πρακτικά μάς επιτρέπει να παρακολουθήσουμε τη δίκη. Μια εισαγωγή στο δικαστικό σύστημα του 18ου αιώνα και μία σύγχρονη κριτική παρουσίαση της αμφιλεγόμενης δικαστικής υπόθεσης διευρύνει το δυσάρεστο θέμα της χρή-

σης βασανιστηρίων ως μέσου εύρεσης της αλήθειας. Τα αποσπάσματα από τη Γενική Διακήρυξη των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (άρθρο 5) και ο ορισμός των βασανιστηρίων, σύμφωνα με τις Συνθήκες των Ηνωμένων Εθνών (άρθρο 1) μεταφέρουν το θέμα στη σημερινή εποχή και προσφέρουν έτσι ευρείες προοπτικές για διάλογο στη διδασκαλία και την εκπαίδευση.

Μέσω μεθόδων «απομυθοποίησης», όπως για παράδειγμα τη φανταστική ερείπωση του Κάστρου του Κυμπούργκ, οπτικοποιούνται με ακρίβεια σκέψεις επί του περιεχομένου, στην περίπτωση αυτή της αβέβαιης τύχης του ερημωμένου Κυμπούργκ μετά την Ελβετική Επανάσταση. Ψηφιοποιημένες εικόνες, όπως και flash animations υποστηρίζουν τα ηχητικά αποσπάσματα, τα κείμενα των οποίων μπορούν εν μέρει να διαβάζονται παράλληλα. Επίσης, μεγάλος αριθμός των εκτιθέμενων αντικειμένων αναπαρίστανται γραφικά.

Με αυτόν τον τρόπο, ο επισκέπτης μπορεί εύκολα να δημιουργήσει μία θεματική σύνδεση με την έκθεση, ενώ οι διαδραστικές επιλογές στην ταινία εντείνουν την προσοχή του. Και φυσικά, καταβλήθηκε προσπάθεια ώστε η πλοήγηση να είναι απλή, εύκολη και αυτο-διδασκτική. Ερωτήματα, ερεθίσματα και προκλήσεις νοούνται ως στοιχεία της πλοήγησης, γιατί καθοδηγούν τον επισκέπτη καθώς περιηγείται στα μεμονωμένα επίπεδα του περιεχομένου. Ο σχεδιασμός της οθόνης βασίστηκε στο πρότυπο της υπάρχουσας εταιρικής ταυτότητας της έκθεσης και του καταλόγου. Σημαντικός είναι και ο ρόλος της ηχητικής επένδυσης, καθώς τα μουσικά κομμάτια που φτιάχτηκαν ειδικά για το CD-Rom υποστηρίζουν σε μεγάλο βαθμό τη δραματουργία του περιεχομένου και των γραφικών.

Πώς απέκτησε τις γνώσεις του ο τοποτηρητής Johann Jakob Leu, τον 18ο αιώνα, ώστε να συντάξει το 17τομο Γενικό Ελβετικό Λεξικό; Στη φανταστική τηλεοπτική σειρά «Γνώση δίχως όρια» ο παρουσια-



CHRONOLOGIE

2. Οθόνη από τη διαδραστική ανάλυση του πίνακα «Η Gertrud von Wart εκλιπαρεί να δοθεί χάρη στο σύζυγό της».



3. Οθόνες με τη φανταστική τηλεοπτική αντιπαράθεση του Johann Jakob Leu και του δρος Gugel και τη σύγκριση των αποτελεσμάτων των δύο μέσων πρόσβασης στην πληροφορία.



στής δρ Gugel προκαλεί τον τοποτηρητή σε μία ιδιόμορφη αναμέτρηση, στην οποία τίθενται αντιμέτωπα τα δύο συστήματα απόκτησης γνώσεων, το λεξικό και η μηχανή αναζήτησης [Google] (εικ. 3). Εγκατεστημένος στο αλλοτινό γραφείο του τοποτηρητή, ο συγκεκριμένος σταθμός των πολυμέσων πραγματεύεται ένα φλέγον ζήτημα, που απασχολεί τουλάχιστον από την εποχή της έρευνας PISA\*: Σε ποιο βαθμό οι μαθητές και οι φοιτητές χρειάζονται σήμερα μία κλασική εκπαίδευση, δεδομένης της γνώσης που μπορούν να «κατεβάσουν» από το διαδίκτυο;

Με τα παραδείγματα των εννοιών *Minerva*, *πατάτα* και *βάτραχος-μαμμή* προσομοιώνονται η έρευνα των δεδομένων και των αποτελεσμάτων αξιολόγησής τους, δηλαδή οι μέθοδοι της ανάλυσης και της απόκτησης γνώσης. Έτσι, το αργότερο όταν στο δεύτερο κύκλο της τηλεοπτικής σειράς παρουσιάζονται τα αποτελέσματα, καταδεικνύεται στον καταληκτικό διάλογο μεταξύ Johann Jakob Leu («Άλλο η διαχείριση δεδομένων και άλλο να αποκτά κανείς γνώσεις από αυτά. Η γνώση δεν μπορεί να είναι απλά αντικείμενο διαχείρισης, η γνώση πρέπει να βιώνεται») και δρος Gugel («Σήμερα δεν χρειάζεται να γνωρίζει κανείς τα πάντα· αρκεί να ξέρει πώς να φτάσει στην πληροφορία, γιατί αυτή είναι πάντοτε διαθέσιμη») ότι και τα δύο συστήματα έχουν τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτητά τους.

### Πλεονεκτήματα της τεχνολογίας των πολυμέσων

Οι μεγάλες δυνατότητες που παρέχει η τεχνολογία των πολυμέσων με όλες τις εφαρμογές της βρίσκονται στο συνδυασμό διαφορετικών φορέων πρόσληψης, στη διαμόρφωση ερωτημάτων που ξεπερνούν τα μεμονωμένα επιστημονικά αντικείμενα και στη συνεργασία μεταξύ επιμελητών, ειδικών στη μετάδοση της πληροφορίας από τη μια και σκηνοθετών, σχεδιαστών interface (επιφάνεια χρήσης) και προγραμματιστών από την άλλη. Φαίνεται πως βασική προϋπόθεση είναι να αγνοήσει κανείς συνειδητά τα παραδοσιακά όρια του κάθε μέσου, για να συνθέσει κείμενο, εικόνα, ταινία και ήχο σε μία ενδιαφέρουσα, ποιοτική και καλαίσθητη δραματολογία, την οποία στη συνέχεια θα θέσει στη διάθεση των επισκεπτών και χρηστών είτε στο πλαίσιο της έκθεσης είτε μέσω ψηφιακών δίσκων ή διαδικτύου.

Η πλοήγηση –η οποία διευθετεί τα περιεχόμενα– έχει στόχο να οδηγήσει τους επισκέπτες στην ενασχόληση με το τέχνηρο και την ιστορία, την οποία αυτό αφηγείται. Υπό μία ευρύτερη έννοια, ωστόσο, ο στόχος είναι η ενεργή συμμετοχή στην αφήγηση της βιογραφίας. Έτσι, δεδομένων των προσωπικών τομέων ενδιαφέροντος και των διαφορετικών συνειρμικών πεδίων κάθε ατόμου, οι προσπάθειες προσδιορισμού ομάδων στόχευσης αποδεικνύονται άνευ αξίας. Αντί για τη στεγνή πληροφόρηση του επισκέπτη, το ζητούμενο είναι μάλλον η πρόκληση του ενδιαφέροντός του.

Προκειμένου εξάλλου να μπορέσει να αποδοθεί με τον καλύτερο δυνατό τρόπο από τα πολυμέσα η «ψυχή» του αντικείμενου, η παράβλεψη των ορίων της παραδοσιακής μετάδοσης πληροφοριών φαίνεται επίσης αναπόφευκτη, γιατί μόνο τα νέα ερεθίσματα μπορούν να μας ανοίξουν νέους δρόμους. Οι στρατηγικές που επιστρατεύονται εδώ οδηγούν στην καλύτερη περίπτωση σε αυτό που ο Ρίλκε θα ονόμαζε *Kunstding* (τέχνη-πράγμα), «αναγκαία, ασυγκράτητη, κατά το δυνατόν οριστική έκφραση αυτής της μοναδικότητας». Στη χειρότερη περίπτωση, οι δυνατότητες του επισκέπτη είτε υπερτιμώνται, όταν αυτός βομβαρδίζεται από μια πλημμυρίδα δεδομένων, είτε –πράγμα που είναι ακόμη πιο άσχημο– υποτιμώνται, όταν έρχεται αντιμέτωπος με μια κακή μορφοποίηση. Ο περιορι-

σμός των δεδομένων και η επικέντρωση στο ουσιαστικό καθίστανται –εξαιτίας κυρίως του χαμηλού προϋπολογισμού– ιδιαίτερο γνώρισμα ποιοτικής μετάδοσης γνώσεων. Αντιθέτως, οι βάσεις δεδομένων σφύζουν από πληροφορίες και προσφέρουν απεριόριστες δυνατότητες ανάκλησης των πληροφοριών. Όμως –ας είμαστε ειλικρινείς– για ποιον επισκέπτη έχει πραγματικά σημασία η ακριβής γνώση π.χ. της προπροηγούμενης θέσης εύρεσης ενός αντικείμενου; Η σύλληψη και η υλοποίηση των εφαρμογών πολυμέσων προσπατούν την πλήρη συμμετοχή εξειδικευμένου προσωπικού που έχει γνώσεις στο πεδίο της μετάδοσης της πληροφορίας, που μπορεί να αφηγηθεί ιστορίες, που γράφει σενάρια κατάλληλα για πολυμέσα και που κατέχει τις βάσεις επιτυχούς διαμόρφωσης Interface και ηχητικού σχεδιασμού, της συνειρμικής σκέψης και της διαχείρισης προγραμμάτων· με λίγα λόγια, άνθρωποι που είναι ικανοί να δουλέψουν συλλογικά.

Έτσι λοιπόν, η συνταγή για την επιτυχημένη παραγωγή πολυμέσων δεν βρίσκεται στον προϋπολογισμό ή στην εξειδικευμένη γνώση, αλλά στην κοινή θέληση της ομάδας να αμφισβητήσει τις υπάρχουσες δομές, να τολμήσει καινούργια πράγματα στη μετάδοση μουσειακής γνώσης και να σεβαστεί τη δουλειά κάθε συνεργάτη που εμπλέκεται στην ομάδα. Εάν μπορέσει να ξυπνήσει το ιδιαίτερο δημιουργικό δυναμικό όλων, τότε έχει εξασφαλισθεί η αποδοχή και η επιτυχία του προγράμματος. Η αντιμετώπιση της μετάδοσης γνώσης μέσω τεχνολογιών πολυμέσων απαιτεί την άνευ όρων βούληση της συνδιαμόρφωσης του μέλλοντος. Το αν οι ειδικοί στη μετάδοση της πληροφορίας και οι επιμελητές αισθάνονται πως αυτό καλούνται και αυτό είναι ικανοί να κάνουν, εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από το πώς εκλαμβάνει και πώς ορίζει ο καθένας τον τομέα εργασίας του. Γι' αυτό το λόγο δεν θα πρέπει να παραλείψουμε να πούμε ότι το πολιτισμικό παρελθόν μας συνδιαμορφώνει αδιάκοπα το μέλλον μας και ότι τα μουσεία δεν πρέπει να νοούνται μόνο ως φρουροί και θεματοφύλακες, αλλά ολοένα και περισσότερο να μετουσιώνονται σε δημιουργούς ερεθισμάτων και πομπούς που χρησιμοποιούν διαδραστικά πολυμέσα, για να μπορέσουν στο μέλλον να καταστούν οι κύριοι διαμεσολαβητές των βασικών αξιών της κοινωνίας μας.

Μετάφραση από τα γερμανικά: Πελαγία Τσινάρη

### Σημειώσεις

Με αφορμή τα έργα Πληροφορικής στο χώρο του Πολιτισμού που αναπτύσσονται στη χώρα μας στο πλαίσιο του ευρωπαϊκού προγράμματος «Κοινωνία της Πληροφορίας» (Μάρτιος 2005), η στήλη φιλοξενεί σχετικές παρουσιάσεις στα τρία επόμενα τεύχη. Τα επιλεγμένα άρθρα περιγράφουν πώς χρησιμοποιούνται οι τεχνολογίες της πληροφορίας και της επικοινωνίας σε άλλες χώρες με σκοπό την ανάδειξη της πολιτισμικής κληρονομιάς. Ειδικότερα, παρουσιάζουν θέματα σχεδιασμού πολιτισμικών πολυμέσων για το ευρύ κοινό (H. Kraemer, παρόν τεύχος), τρόπους παροχής πρόσβασης στην πολιτισμική πληροφορία σε άτομα με ειδικές ανάγκες (N. Proctor, Σεπτέμβριος 2005) καθώς και πρωτοποριακές μεθόδους αποτύπωσης και παρουσίασης αρχιτεκτονικών μνημείων (S. Kenderdine, Δεκέμβριος 2005).

\* Έρευνα που πραγματοποιήθηκε στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, για να διαπιστωθεί το επίπεδο γνώσεων των μαθητών.

**Επικοινωνία:** στη διεύθυνση του περιοδικού ή <kcharatzo@aol.com>.

Τη στήλη της Πληροφορικής επιμελείται η Κατερίνα Χαρατζοπούλου Αρχαιολόγος ειδικευμένη στην Τεκμηρίωση